

Greitumo ir išsamumo principų sąveika bei žmogaus teisių užtikrinimas teismui priimant baudžiamąjį įsakymą

Greta Skripkutė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. + 370 5 236 6167
El. paštas greta.skripkute@tf.stud.vu.lt

Interaction Between the Principles of Expediency and Thoroughness as well as Safeguarding of Human Rights in the Procedure for Issuing a Court Penal Order

Greta Skripkutė

(Vilnius University (Lithuania))

This article examines the relationship between the principles of expediency and thoroughness in the procedure for issuing a court penal order, as well as the safeguarding of the rights of the suspect (accused) when especially applying the principle of thoroughness. The analysis demonstrates that, up to the point at which the prosecutor submits the statement to the court, the principles of expediency and thoroughness interact in a manner analogous to that in ordinary criminal proceedings, namely that evidence is collected comprehensively while avoiding undue delay in the criminal process. However, once the court receives the statement of the prosecutor – and particularly when it decides to issue a court penal order – the principle of expediency assumes exceptional significance. At the same time, the principle of thoroughness is not negated, given its intrinsic link to establishing material truth; rather, it is more prominently manifested prior to the submission of the prosecutor's statement to the court and during proceedings conducted under the ordinary, rather than simplified, procedural framework. The article also assesses the safeguarding of the rights of the suspect (accused) through the benefits granted to the suspect, as revealed through the application of the principle of thoroughness. Research shows that even benefits (a lenient sentence) can cause damage, which is why the suspect (accused) needs safeguards.

Keywords: principle of expediency, principle of thoroughness, procedure for issuing a court penal order, safeguarding of the rights of the suspect (accused).

Greitumo ir išsamumo principų sąveika bei žmogaus teisių užtikrinimas teismui priimant baudžiamąjį įsakymą

Greta Skripkutė

(Vilniaus universitetas (Lietuva))

Straipsnyje analizuojamas greitumo ir išsamumo principų santykis teismui priimant baudžiamąjį įsakymą bei įtariamojo (kaltinamojo) teisių užtikrinimas įgyvendinant šiuos teisės principus, o būtent – išsamumo principą. Atlikus analizę nustatyta, kad greitumo ir išsamumo principai iki prokuroro pareiškimo išsiuntimo teismui pasižymi analogišku santykiu kaip ir bendrajame baudžiamajame procese – duomenys renkami išsamiai, baudžiamasis procesas yra greitas. Tačiau teismui

Received: 29/01/2026. **Accepted:** 23/03/2026

Copyright © 2026 Greta Skripkutė. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

gavus pareiškimą ir ypač – nusprendus surašyti teismo baudžiamąjį įsakymą, greitumo principo reikšmė yra išskirtinė. Kartu nustatyta, kad išsamumo principas nėra paneigiamas dėl savo ryšio su materialiosios tiesos nustatymu, tačiau šis principas labiau atsiskleidžia iki prokuroro pareiškimo teismui išsiuntimo momento ir bylą nagrinėjant bendrąja, o ne supaprastinta tvarka. Taip pat straipsnyje vertintas įtariamojo (kaltinamojo) teisių užtikrinimas jam suteikiant lengvatų taikant išsamumo principą. Tyrimas parodė, kad net įtariamajam (kaltinamajam) pasinaudojant lengvatomis (viena iš esminių – švelnesnė bausmė), gali kilti tam tikros rizikos, dėl ko būtina turėti apsauginį mechanizmą užtikrinant jo teises.

Pagrindiniai žodžiai: greitumo principas, išsamumo principas, teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas, įtariamojo (kaltinamojo) teisių užtikrinimas.

Įvadas

Teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procese greitumo ir išsamumo principai užima svarbią vietą. Greitumas nėra tik teisės principas – tai nurodytos procesinės formos pamatas, o bylos išsamumas lemia, ar teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas bus apskritai taikomas. Nors kiekvieno iš šių principų reikšmė nekvestionuotina, vis dėlto, priklausomai nuo to, ar bus surašomas teismo baudžiamasis įsakymas, jų santykis keičiasi. Pažymėtina, kad greitumo, o ypač – išsamumo principai įtariamajam (kaltinamajam) suteikia naudos, kuri yra atsvara jo patiriamiesiems suvaržymams teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procese, tačiau net ir lengvatų suteikimo atveju teisių užtikrinimas negali būti pamirštas. Vis dėlto greitumo ir išsamumo principų sąveikos pokyčiai, įtariamojo (kaltinamojo) teisių užtikrinimas baudžiamojo proceso teisės doktrinoje kaip savarankiškas mokslinio darbo objektas nebuvo analizuoti.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti greitumo ir išsamumo principų santykį teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procese bei šių teisės principų reikšmę užtikrinant įtariamojo (kaltinamojo) teises.

Tyrimo objektas. Greitumo ir išsamumo principų sąveika taikant teismo baudžiamojo įsakymo institutą bei įtariamojo (kaltinamojo) teisių užtikrinimas gaunant lengvatas (švelnesnę bausmę), dėmesį skiriant išsamumo principui.

Uždaviniai:

1. Atskleisti greitumo ir išsamumo principų taikymo ypatumus taikant supaprastintą procesinę formą.
2. Ištirti išsamumo ir greitumo principų santykį teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procese.
3. Išsamumo principo kontekste išanalizuoti įtariamojo (kaltinamojo) teisių užtikrinimą, akcentuojant įtariamajam suteikiamą naudą.

Metodai. Straipsnyje naudotasi teleologiniu metodu analizuojant teismo baudžiamojo įsakymo instituto įtvirtinimo BPK tikslą; sisteminės analizės mokslinio tyrimo metodu, siekiant atskleisti greitumo ir išsamumo principų turinį, jų prasmę užtikrinant žmogaus teises; lyginamasis metodas naudotas lyginant greitumo ir išsamumo principus, atrandant jų skirtumus ir panašumus, lyginant mokslininkų pozicijas.

Naudotų šaltinių ir literatūros apžvalga. Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje nėra gausu autorių darbų šia tematika. Tam tikra apimtimi apie greitumo ir išsamumo principus yra pasisakęs Ramūnas Jurgaitis, Remigijus Merkevičius, Rima Ažubalytė, Raimundas Jurka. Atsižvelgus į tai, kad mokslinių darbų šia tematika nėra daug, straipsnyje vadovautasi užsienio mokslininkų darbais. Antai profesorės Michal Alberstein, moksliniai interesai apima alternatyvių ginčų sprendimo būdų analizę, teismo vaidmenį šiuose procesuose, todėl jos įžvalgos aktualios dėl supaprastintų procesinių formų svarbos; profesorius Libor Dusek savo tyrimuose dėmesį skiria ekonominiais aspektams baudžiamosiose bylose, o tai svarbu straipsnyje analizuojant proceso greitumą, resursų tapymo svarbą; taip pat profesorė Regina Rauxloh tiria susitarimo dėl kaltės institutą, galimybes jį pritaikyti įvairiose užsienio šalyse – autorės tyrimai prisidėjo prie šio instituto ir teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso palyginimo. Straipsnyje vadovautasi konstitucine doktrina, bendrosios kompetencijos teismų praktika.

1. Greitumo ir išsamumo principų esminiai aspektai

Baudžiamojo proceso pagreitinimas atsisakant žodinio teismo nagrinėjimo anglosaksų teisės sistemoje yra senas reiškiny (susitarimo dėl kaltės (angl. *plea bargaining*) procesas), tačiau kontinentinės teisės tradicijos valstybių baudžiamajame procese būtent Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1987 m. rugsėjo 17 d. rekomendacija Nr. R(87)18 „Dėl baudžiamosios justicijos supaprastinimo“ suteikė pagrindą šiuolaikiniame baudžiamajame procese tam tikras bylas tirti, jas nagrinėti atsisakant tradicinio baudžiamojo proceso suvokimo. Įdiegti supaprastintą baudžiamąjį procesą paskatino teismuose augantis nagrinėjamų baudžiamųjų bylų skaičius, ėmė kilti problemų, susijusių su per ilgą procesu, kas, teisės mokslininkų nuomone, ne tik diskreditavo baudžiamąją justiciją, bet ir ėmė trukdyti tinkamai vykdyti teisingumą¹. Ypač padaugėjo nedidelio pavojingumo nusikaltimų, tačiau išteklių jų tyrimui nepakako². Taigi, Europos valstybėse supaprastintos procesinės formos tapo patrauklios tuo, kad jos padeda sutaupyti laiko, žmogiškuosius išteklius, jos atneša ir finansinę naudą³. Nesudėtingas bylas išnagrinėjus daug greičiau, visą dėmesį buvo galima sutelkti sunkiems nusikaltimams, reikalaujantiems daugiau išteklių⁴. Tačiau ir šiuo atveju buvo laikomasi nuostatų, jog proceso supaprastinimas pateisinamas tik tada, kai yra paisoma visų proceso dalyvių teisės⁵. Jei procesas atliekamas pernelyg skubiai, gali būti padaroma klaidų, dėl kurių nenustatomos būtinos faktinės aplinkybės ir kurios gali sukelti neigiamus padarinius žmogaus teisėms⁶.

Iš to, kas išdėstyta, matyti, kad priežastys, lėmusios supaprastinto baudžiamojo proceso instituto atsiradimą, nebuvo kažkuo ypatingos – šio instituto atsiradimas šiuolaikiniame baudžiamajame procese buvo pakankamai pragmatiškas, tačiau neginčytina, kad pagrindinė to priežastis – paspartinti baudžiamąjį procesą. Būtent greitumas buvo aptariamo instituto tikslas. 2001 metais naujojo Lietuvos BPK projekto aiškinamajame rašte nurodyta, kad vienas iš šio projekto esminių aspektų – proceso optimalumas, t. y. teisėsaugos įstaigų veikla turi būti sukonstruota taip, jog per trumpesnę laiką būtų galima ištirti, išnagrinėti bei išspręsti žymiai daugiau baudžiamųjų bylų, negu vadovaujantis galiojančiu procesiniu įstatymu⁷. Įgyvendinant išsikeltą optimalumo uždavinį, BPK XXXI skyriuje įtvirtintos dvi supaprastintos procesinės formos – pagreiktas procesas ir teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas, kuriam šiame straipsnyje ir skiriamas dėmesys.

Išdėstytos supaprastinto baudžiamojo proceso atsiradimo priežastys atskleidžia, kad greitumo principas teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procese turi neginčytiną reikšmę, tačiau būtent jo santykis su išsamumo principu padeda įgyvendinti ne vieną tikslą. Pirma, greitumo principo veikimas kartu su išsamumo principu užtikrina visuomenės (kiekvieno asmens), taip pat ir valstybės saugumą,

¹ AŽUBALYTĖ, Rima (2001). Legalumo ir tikslingumo principai vykdant baudžiamąjį persekiojimą: ištakos, raida, tendencijos. *Jurisprudencija*, 21(13), 95.

² COSCAS-WILLIAMS, Beatrice; ALBERSTEIN, Michal (2019). A Patchwork of Doors: Accelerated Proceedings in Continental Criminal Justice systems. *New Criminal Law Review*, 22(4), 3.

³ BRKIC, Snezana (2006). Rationalization of Criminal Procedure and Differentiation of Procedural Forms. *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pecs Publicata*, 139, 103.

⁴ DUSEK, Libor; MONTAG, Josef (2017). The Trade-offs of Justice: A Theory of the Optimal Use of Alternative Criminal Procedures. *SSRN Electronic Journal*, 19.

⁵ MAGHERESCU, Delia (2023). *Simplifying Criminal Proceedings: a Local Interest or a European Imperative? The international conference „European Union's history, culture and citizenship“*. Romania: C. H. Beck Publishing House, 319.

⁶ MULAK, Jiri (2021). Principle of the Speed of Proceedings and Right to an Adequate Length of the Criminal Proceedings: European Context and Czech Reflection. *Charles University in Prague Faculty of Law Research*, 11(4), 2.

⁷ Baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo įstatymo projekto Nr. IXP-959 aiškinamasis raštas [interaktyvus]. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.148675?jfwid=-ppcgx87ob_

kuris yra prioritetas, svarbiausias valstybės uždavinys, todėl valstybė išsikelia baudžiamojo teisinio reguliavimo tikslus, kurie padeda įgyvendinti nurodytą uždavinį. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) pabrėžia, kad turi būti sudarytos teisinės prielaidos greitai atskleisti ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas, teisingai nubausti nusikalstamas veikas padariusius asmenis (ar kitaip pagal įstatymą išspręsti jų baudžiamosios atsakomybės klausimą), taip pat teisinės prielaidos užtikrinti, kad niekas nekaltas nebūtų nuteistas⁸. Konstitucijoje yra įtvirtinta tokia demokratinės teisinės valstybės samprata, pagal kurią valstybė ne tik siekia saugoti ir ginti asmenį ir visuomenę nuo nusikaltimų ir kitų pavojingų teisės pažeidimų, bet ir sugeba tai daryti veiksmingai⁹. Šis konstitucinis tikslas įgyvendinamas ir baudžiamajame procese, t. y. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK) nurodyta, kad baudžiamojo proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas (BPK 1 straipsnio 1 dalis). Kaip matyti, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje įvardintas valstybės uždavinys – užtikrinti visuomenės, valstybės saugumą vykdomas veiksmingai, be kita ko, užtikrinant tinkamą greitumo ir išsamumo principų įgyvendinimą.

Antra, atsižvelgiant į esmines greitumo ir išsamumo principų idėjas, jas lyginant, galima teigti, kad šių teisės principų derinimas daro įtaką ir pagrindiniam tikslui baudžiamojoje byloje – teisingumui įvykdyti. Vertinant išsamumo principo sampratą galima išskirti du esminius šio principo momentus – išsamumo principas turi ryšį su tiesos paieška byloje ir esminis išsamumo nustatymo kriterijus yra duomenų pakankamumas. Atitinkamai greitumo principas negali pakenti tiesos paieškai baudžiamojoje byloje¹⁰. Išsamumas bendrąja prasme reiškia tai, jog byloje turi būti nustatytos visos reikšmingos faktinės aplinkybės, surinkti tiek asmenį teisinantys, tiek kaltinantys duomenys, apskritai teismui perduota ikiteisminio tyrimo medžiaga turi būti pakankama sprendimui priimti¹¹; bylos aplinkybės turi būti objektyviai, visapusiškai įvertintos – tik tokiu atveju baudžiamoji byla bus išnagrinėta teisingai¹². Taip pat greitumo principo esmę sudaro tai, kad baudžiamasis procesas, nepaisant jo procesinės formos, turi būti laisvas nuo nebūtinio ar nenorimo užlaikymo (delsimo)¹³. Doktrinoje pripažįstama, kad teisingumas turi būti įvykdomas per kuo trumpiausius terminus, o priešingu atveju gali būti padaroma žalos teisingumo veiksmingumui¹⁴. Taigi, šie du principai neabejotinai įgyvendina ne tik BPK numatytą baudžiamojo proceso paskirtį, bet ir prisideda prie teisingumo įvykdymo.

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 11-388; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas. TAR, 10749; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2023 m. spalio 12 d. nutarimas. TAR, 20188.

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1-7; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas. TAR, 5659.

¹⁰ SEDZINSKI, Michal (2022). Legal Nature of the Time Limit in the Verification Proceedings of Article 307 of the Act of June 6, 1997 – Code of Criminal Procedure. Legal Analysis. *The Police Review*, 148(4), 208.

¹¹ TURNER, Jenia Iontcheva (2016). Plea Bargaining and Disclosure in Germany and the United States: Comparative Lessons. *William & Mary Law Review*, 57(4), 1564–1565.

¹² PRAPIESTIS, Jonas ir kt. (2000). *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 1 dalis*. Vilnius: Teisės institutas, 237–238.

¹³ JURKA, Raimundas (2009). Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas: samprata ir realizavimo problemos. *Teisės problemos*, 1(63), 57.

¹⁴ JURKA, Raimundas; ZAJANČKAUSKIENĖ, Jolanta (2022). Ekspertinių tyrimų įtaka baudžiamojo proceso spartai: problemos ir galimi jų sprendimai. Iš: *Kriminalistikos teorijos plėtra ir teismo ekspertologijos ateitis: kolektyvinė monografija. Liber Amicorum Profesoriumi Vidmantui Egidijui Kurapkai*. Vilnius: Lietuvos kriminalistų draugija, Mykolo Romerio universitetas, 385.

Įvertinus nurodytus teiginius, manytina, kad greitumo principas, nors ir būdamas teismo baudžiamojo įsakymo instituto pamatu, nėra atsiejamas nuo išsamumo principo – tik greitumo principu nebūtų pasiekti nurodyti tikslai. Dėl to toliau svarbu išanalizuoti, ar išsamumo principas, veikdamas individualiai, turi analogišką svarbą baudžiamajame procese.

Išsamumo principas turi ryšį su BPK 423 straipsnio 1 dalyje įtvirtina nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių aiškumo sąlyga, kuri yra viena svarbiausių šio instituto taikymo sąlygų. Jei renkant, gaunant duomenis, vėliau juos vertinant nebus paisoma išsamumo reikalavimo, faktinių aplinkybių byloje gali nepakakti ir (ar) jo taps neaiškiomis. Tokiu atveju nenustačius aiškumo sąlygos bus prarasta galimybė bylą išnagrinėti greitai surašant teismo baudžiamąjį įsakymą ir byla bus nagrinėjama bendra tvarka. Teisės literatūroje teigiama, jog išsamumas yra vertinamoji kategorija. Esminis duomenų vertinimo elementas – įrodymų pakankamumas, kuris reiškia, kad nustatytos aplinkybės yra išsamios, dėl nustatytų faktų nekyla abejonių¹⁵. Be to, vertinamąjį išsamumo pobūdį lemia tai, kad kiekviena byla yra individuali, bylų faktinės aplinkybės skiriasi, todėl ir šių aplinkybių pakankamumas gali būti vertinamas skirtingai. Svarbiausia, kad faktinių aplinkybių turi pakakti pagrįsti inkriminuojamą nusikalstamą veiką ir teismo baigiamasis aktas negali kelti abejonių dėl išsamumo reikalavimo įgyvendinimo¹⁶. Teisingą teismo sprendimo priėmimą pirmiausia lemia ne įrodinėjimo proceso apimtis, o turimų įrodymų pakankamumas¹⁷.

Analizuojant aiškumo sąlygos turinį, pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog, taikant išimtis iš bendrojo baudžiamojo proceso konstitucinio modelio, bylos aplinkybės turi būti aiškios (nekeliančios abejonių) ir nusikalstamą veiką padaręs asmuo turi sutikti su tokiu procesu¹⁸, tačiau Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarime dėl teismo baudžiamojo įsakymo aiškumo sąlyga plačiau neaptariama, tik įvardijama kaip viena būtinųjų sąlygų taikant šią procesinę formą.

Aptariamąs sąlygos turinys konkrečiau apibrėžiamas Generalinio prokuroro rekomendacijose dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu. Jose nurodytos sąlygos, kurias įgyvendinus gali būti kreipiamasi į teisėją. Be formalų sąlygų (įtariamojo sutikimas, žalos atlyginimas, kt.) numatyta kita – nusikalstamos veikos aplinkybės turi būti pakankamai aiškios ir neturi kilti abejonių dėl visų teismo baudžiamuoju įsakymu sprendžiamų klausimų (5 punktas). Toliau rekomendacijų 5.2. papunktyje nurodyta sąlyga apibrėžiama detaliau: prokuroras gali kreiptis į teisėją tik tais atvejais, kai nekyla abejonių, kad įtariamasis padarė jam inkriminuotą veiką, yra nustatytos nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės (padarymo vieta, laikas, būdas, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės) ir, atsižvelgiant į visas nustatytas nusikalstamos veikos faktines aplinkybes ir nusikalstamos veikos sudėties požymius, veika kvalifikuota tinkamai¹⁹. Tam, kad nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės būtų pripažintos aiškiomis, įprastai byla neturi būti sudėtinga faktinių aplinkybių nustatymo prasme, be to, abejonių neturi kelti nusikalstamų veikų kvalifikavimas.

Pati aiškumo sąlyga lemia tai, kad nei prokurorui, nei kitiems proceso dalyviams neturi kilti abejonių dėl nusikalstamos veikos padarymo. Svarbiausia, kad duomenys būtų patikimi, įtikinami bei pakankami nustatant esmines bylos aplinkybes; pasak kai kurių autorių, prokurorai, vertindami

¹⁵ ŽIBAITĖ-NELIUBŠIENĖ, Rasa (2024). *Laisvas įrodymų vertinimas baudžiamajame procese: diskrecija api- brėžtose ribose*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 133–134.

¹⁶ JURKA, Raimundas ir kt. (2009). *Baudžiamojo proceso principai: metodinė mokomoji priemonė*. Vilnius: Eugri- mas, 207–208.

¹⁷ LAT 2020 m. liepos 17 d. nutartis baudžiamuoju byloje Nr. 2K-164-458/2020.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 11-388.

¹⁹ Generalinio prokuroro rekomendacijos dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu, patvirtintos Lietu- vos Respublikos generalinio prokuroro 2023 m. lapkričio 20 d. įsakymu Nr. I-230 (2023). TAR, Nr. 22260.

duomenis, turi vengti kraštutinumų²⁰. Nenustačius aplinkybės, kuri neturi esminės reikšmės byloje, negalima teigti, jog teisingumas byloje liks neįvykdytas. Tačiau tuo pačiu būtina turėti omenyje, kad tik išsamus duomenų rinkimas ikiteisminio tyrimo metu, detalus faktinių aplinkybių analizavimas baudžiamojoje byloje suteiks aiškumo, kurio nustatymas, kaip minėta, būtinas. Vis dėlto, kad ir koks požiūris egzistuočių baudžiamojo proceso teisės doktrinoje, neginčytina, kad išsamumo principas, turėdamas sąsają su aiškumo sąlyga, kaip ir greitumas, turi svarią reikšmę.

Šių teisės principų derinimas yra itin svarbus. Kasacinės instancijos teismas yra nurodęs, kad teismui, kuris nagrinėja bylą, būtina derinti greitumo ir išsamumo principus bei priimti tokį sprendimą, kuris padėtų teisingai išnagrinėti bylą ir užtikrinti kaltinamųjų teises²¹. Pažymėtina, kad išsamumo ir greitumo principai brėžia vienas kito reguliuojamojo poveikio ribas, dėl ko jie ne paneigia vienas kitą, bet vienas kitą papildo ir kartu riboja²². Antai greitumo turinį nulemia ir išsamumo principas²³. Atsižvelgiant į greitumo ir išsamumo principų ypatumus, iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad jų tarpusavio ryšys bendrajame ir supaprastintame baudžiamajame procese yra toks pat – duomenys renkami išsamiai, nevilkinant baudžiamojo proceso. Tačiau įvertinus pačią teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso esmę, jo paskirtį, manytina, kad greitumo principo vaidmuo taikant šią supaprastintą procesinę formą išsiskiria.

2. Teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso greitumo ir bylos išsamumo santykis

Greitumo ir išsamumo principai ikiteisminio tyrimo metu koegzistuoja lygiagrečiai ir turi vienodą reikšmę. Nors šie teisės principai pasižymi akivaizdžiais skirtumais, tuo pačiu kiekvienas principas iš savo prigimties suteikia nurodytam santykiui tam tikrų ypatybių, kuriomis gali būti pasiekiamas ne vienas nurodytas baudžiamojo proceso tikslas. Nustatyta, kad išsamumo principas susijęs su nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių aiškumu – išsamus duomenų rinkimas suteikia galimybę byloje pasiekti aiškumą. Iki prokuroro sprendimo bylą užbaigti teismo baudžiamuoju įsakymu turi egzistuoti aiškumas, kuris, gavus įtariamojo sutikimą dėl proceso užbaigimo šia supaprastinta procesine forma, taip pat reiškia, kad byloje nėra ginčo. Be to, nustatyta, kad greitumas, o ne išsamumas buvo tas pamatas, nuo kurio formavosi teismo baudžiamojo įsakymo institutas. Ši supaprastinta procesinė forma taikoma būtent dėl to, kad baudžiamasis procesas būtų užbaigiamas daug greičiau, nei įprastai praėjus visam proceso stadijoms, kuriose sprendžiami skirtingi uždaviniai, įgyvendinami skirtingi tikslai. Ikiteisminio tyrimo stadijoje, o tiksliau – iki prokuroro pareiškimo išsiuntimo teismui momento išsamumas ir greitumas įgyvendinami analogiškai, kaip ir bendrajame baudžiamajame procese.

Vis dėlto, jei priimamas sprendimas taikyti teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesą ir prokuroro pareiškimas išsiunčiamas teismui, nuo to momento visas procesas nukreipiamas į greitumą. Tai matyti ir iš baudžiamojo proceso įstatymo²⁴. Teisėjas, gavęs prokuroro pareiškimą ir ikiteisminio tyrimo

²⁰ AŽUBALYTĖ, Rima (2003). Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo realizavimo kriterijai: reali nuteisimo galimybė ir viešasis interesas (1). *Jurisprudencija*, 38(30), 22.

²¹ LAT 2011 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-476/2011.

²² JANKAUSKAS, Kęstutis (2005). *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 101.

²³ MERKEVIČIUS, Remigijus (2011). Įtariamo (kaltinamo) asmens teisės į procesą per kuo trumpiausią laiką užtikrinimas. *Teisė*, 80, 39–40.

²⁴ Viena išimtis iš nurodyto teiginio – prokuroras, priėmęs sprendimą užbaigti procesą teismo baudžiamuoju įsakymu, privalo apie tai pranešti nukentėjusiajam, kuris per septynias dienas nuo tokio pranešimo gavimo gali prokuroro sprendimą apskųsti ikiteisminio tyrimo teisėjui (BPK 418 straipsnio 4 dalis).

metu surinktą medžiagą, bei sutikdamas su aptariamąsios procesinės formos taikymu, ne vėliau kaip per septynias dienas turi surašyti teismo baudžiamąjį įsakymą (BPK 420 straipsnio 1 dalies 1 punktą); kaltinamasis, nesutikdamas su baudmės paskyrimu teismo baudžiamuoju įsakymu, per keturiolika dienų nuo šio nuosprendžio įteikimo dienos turi teisę paduoti teismui, surašiusiam tą teismo baudžiamąjį įsakymą, prašymą reikalaujamas surengti bylos nagrinėjimą teisme (BPK 422 straipsnio 1 dalis). Teisės doktrinoje nurodoma, kad teismo baudžiamasis įsakymas neabejotinai pasiekia išsikeltus proceso optimalumo, greitumo tikslus²⁵. Esmė ta, kad teisėjui turi būti pateikta pakankamai duomenų, kuriuos įvertinus nekiltų abejonių dėl kaltinamojo kaltės²⁶. Būtent atlikto ikiteisminio tyrimo išsamumas, jo metu surinktų duomenų aiškumas suteikia galimybę prokuroro pareiškimą gavusiam teisėjui priimti greitą sprendimą. Šiuo atveju greitumas veikia ne tik kaip teisės principas, nubrėžiantis tam tikras gaires, bet ir kaip supaprastintos procesinės formos priemonė, kuria pasiekama pati optimalumo idėja. Įvertinus tai, kas išdėstyta, tuo pačiu matyti, kad greitumo principo reikšmė tampa didesnė tuo atveju, kai nusprendžiama surašyti teismo baudžiamąjį įsakymą. Tačiau net ir tada greitumas negali paneigti teisingumo principo svarbos. Greitumas padeda veiksmingiau realizuoti teisingumo uždavinius, t. y. priartina nuosprendžio priėmimą, baudmės paskyrimą kaltinamajam, taip pat užtikrina, kad bylos nagrinėjimas nebus vilkinamas²⁷, tačiau šiame santykiyje greitumas tik atlieka pagalbinę funkciją, o ne atvirkščiai.

Reikia pastebėti, kad užbaigus ikiteisminio tyrimo stadiją išsamumo principas nėra paneigiamas. Tai neabejotinai siejama su svarbiausiu tikslu tiriant ir nagrinėjant baudžiamąją bylą – teisingumo įvykdymu; būtent išsamumo principas turi glaudų ryšį su materialiosios tiesos nustatymu.

Dėl to, ar nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės aiškios, sprendžia tik bylą nagrinėjantis teismas, kuris, vadovaudamasis BPK 420 straipsnio 1 dalimi, naudodamasis įstatymų suteiktomis priemonėmis, nustato tiesą – teisingumo vykdymo orientyrą²⁸. Dėl aiškumo sąlygos egzistavimo galutinį sprendimą priimančiam teisėjui neturi kilti abejonių. Ši konstitucinė garantija neatsiejama nuo teismo vertinimo, ar nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės yra aiškios (nekeliančios abejonių)²⁹. Priešingai nei anglosaksų teisės tradicijai priklausančiose šalyse, Europoje išlieka teismo pareiga nustatyti tiesą taikant ir supaprastintas procesines formas³⁰. Proceso supaprastinimas negali atimti galimybės byloje nustatyti materialiąją tiesą, todėl jei nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės nėra išsamiai nustatomos ir laikomos neaiškiomis, turi būti grįžtama į bendrąjį baudžiamąjį procesą. Materialiosios tiesos nustatymas siejamas su teismo pareiga ištirti visus reikšmingus duomenis, o tai neabejotinai suponuoja ir jo pareigą būti pakankamai iniciatyviam, jei tai būtina faktams nustatyti³¹. Teismas negali būti suprantamas kaip pasyvus bylų proceso stebėtojas ir teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta³². Nustačius, kad veika yra neaiški, prioritetą teikiant materia-

²⁵ GARBATAVIČIŪTĖ, Simona (2018). Susitarimo dėl kaltės instituto užuominų paieška Lietuvos baudžiamojoje justicijoje. *Teisė*, 106, 138.

²⁶ CARIC, Marina (2020). Penal Order in the Light of Limitations and Excluding the Application of Certain Fundamental Principles of Criminal Procedure. *Iustinianus Primus Law Review*, 11(2), 7.

²⁷ AŽUBALYTĖ, Rima (2002). *Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos Lietuvoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 9.

²⁸ PANOMARIOVAS, Artūras; RAMANAUSKAS, Ramūnas (2005). Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė. *Jurisprudencija*, 75(67), 51.

²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 11-388.

³⁰ JANUŠAITYTĖ, Gintarė (2016). Derybų dėl kaltės instituto egzistavimo prielaidos Lietuvos Respublikos baudžiamajame procese. *Teisės apžvalga*, 1(13), 97.

³¹ LASTAUSKIENĖ, Giedrė (2023). Tiesos sąvoka teisėje. *Teisė*, 128, 12.

³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005.

liosios tiesos nustatymui, teismas grįžta į bendrąjį baudžiamąjį procesą. Atitinkamai teismui suteikiama galimybė reguliuoti išsamumą byloje, t. y. priimama nutartis perduoti bylą nagrinėti teisme ir tokiu būdu kilusios abejonės pašalinamos nagrinėjimo teisme metu (BPK 423 straipsnio 1 dalis). Ši išvada taipogi atskleidžia, kad nors išsamumas padeda nustatyti materialiąją tiesą, jo svarba ypač atsiskleidžia tada, kai teisėjas, nenustatęs visų būtinųjų sąlygų, nusprendžia nesurašyti teismo baudžiamojo įsakymo. Tai rodo, kad būtent greitumo principas teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procese turi išskirtinę reikšmę, o išsamumas, kaip minėta pirmiau, nors svarbus bendrajame ir išimtiniam procese, labiau atsiskleidžia iki prokuroro pareiškimo teismui išsiuntimo momento ir bylą nagrinėjant bendrąja tvarka.

Kaltinamajam taip pat numatyta galimybė pačiam spręsti, ar pereiti į bylos nagrinėjimą bendrąja tvarka. Nors kaltinamasis šia teise gali pasinaudoti laikydamasis įstatymo nustatyto keturiolikos dienų termino, jis savo sprendimo neturi argumentuoti, todėl gali veikti laisvai, savo nuožiūra, nors ir per pakankamai trumpą laiko tarpą³³. Taigi, išimtinės taisyklės – vienasmeniškai teisėjo priimami sprendimai, nesant žodinio teisminio nagrinėjimo, turi garantiją, kuri užtikrina tiek materialiosios tiesos nustatymą, tiek įtariamojo (kaltinamojo) teisių apsaugą.

3. Įtariamojo (kaltinamojo) teisių užtikrinimas įgyvendinant išsamumo principą

Žmogaus teisių užtikrinimas yra savarankiška dalis šiame moksliniame straipsnyje, tačiau ne kartą nurodyta, kad net ir taikant supaprastintą procesinę formą privaloma paisyti asmens teisių. Tokie prieštaringi tikslai kaip proceso ekonomiškumas, greitumas, žmogaus teisių ir laisvių apsauga bei efektyvus nusikalstamų veikų tyrimas privalo būti tarpusavyje suderinti³⁴. Pažymėtina, kad teisingumo įvykdymui teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procese svarbus ne tik ryšys tarp greitumo ir išsamumo, bet ir kaip šie principai veikia asmens teisių užtikrinimo metu.

Proceso dalyvis, kurio teisių apsauga turi būti itin užtikrinta teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procese, – įtariamasis (kaltinamasis). Jis, sutikdamas procesą užbaigti supaprastinta tvarka, atsisako tam tikrų teisių, kylančių iš teisingo bylos nagrinėjimo principo, įskaitant procesines garantijas, sudarančias bendrajame baudžiamajame procese vyraujančią teisminio nagrinėjimo stadiją (viešo, tiesioginio bylos nagrinėjimo, kt.), todėl būtina jo teises apsaugoti³⁵. Taip pat nuosprendis – teismo baudžiamasis įsakymas neprivalo būti motyvuojamas (BPK 41, 421 straipsniai), nors konstitucinėje jurisprudencijoje numatyta, kad teismo baigiamasis aktas neturi versti proceso dalyvių spėlioti, kodėl, dėl kokių tikrųjų motyvų buvo priimtas būtent toks, o ne kitoks teismo sprendimas³⁶. Tai yra du pagrindiniai aspektai, kurie suvaržo / apriboja įtariamojo (kaltinamojo) teises, tačiau kartu asmeniui yra suteikiamos atitinkamos lengvatos. Taigi, žmogaus teisių užtikrinimas analizuojamas per įtariamojo (kaltinamojo) siekį gauti naudą, kuri supaprastintame procese ypač aktuali. Dėmesys itin skiriamas išsamumo principui.

³³ KRUK, Ewa (2018). Penal Order Proceedings as a Manifestation of Permissible Simplification of Certain Procedural Institutions. *Roczniki Nauk Prawnych*, 28(3), 84.

³⁴ BELEVIČIUS, Linas (2005). *Techinių priemonių naudojimo baudžiamajame procese teoriniai pagrindai ir reglamentavimas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 4.

³⁵ NESTEROVA, Irena (2013). The Right not to Incriminate Oneself as an Essential Aspect of the Right to a Fair Trial in the Application of Simplified Forms of Criminal Procedure. *Journal of the University of Latvia. Law*, 5, 206.

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 102-3957. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad formuluotė „byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto apskundimas bent vienos aukštesnės instancijos teismui“ vartojama konstitucine teisine prasme, o ne taip, kaip ji gali būti (ar yra) vartojama ordinarinėje teisėje (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas). Dėl šios priežasties prie kaltinamojo atsisakytinų procesinių garantijų sąrašo nepridedamas apskundimo institutas.

Akivaizdu, kad greitas procesas gali atnešti naudos įtariamajam (kaltinamajam). Supaprastintos procesinės formos taikymas reiškia, kad kaltinamojo likimas išsprendžiamas daug greičiau, o tai suteikia privalumų kaltinamajam, kurie jau minėti šiame straipsnyje (nevilkinama byla, greičiau paskiriama bausmė, kt.). Trumpesnis bylos nagrinėjimas sukelia mažiau streso, nerimo, be to, proceso greitumu negali būti pakenkta asmenų teisėms³⁷. Pati teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso idėja – baudžiamojo proceso paspartinimas, užtikrinant įtariamajam (kaltinamajam), kad aiški baudžiamoji byla nebus nagrinėjama nepagrįstai ilgai³⁸.

Taip pat kaltinamajam gali būti paskirta ir vienu trečdaliu sumažinta bausmė, jei jis prisipažįsta (BK 64¹ straipsnis). Tokia galimybė reiškia, kad kaltinamasis gali valdyti jam sukeliamų padarinių apimtį, t. y. prokuroras pateikia įtariamajam pasiūlymą procesą užbaigti teismo baudžiamuoju įsakymu, pabrėžiant, kad bus skiriama švelnesnė bausmė (ne laisvės atėmimas), o įtariamasis savo nuožiūra gali spręsti, ar prisipažinti padarius nusikalstamą veiką, dėl ko jam bus suteikta ši nuolaida, t. y. bausmė sumažinta vienu trečdaliu. Tai neabejotinai turi ryšį su išsamumo principu – minėta, kad jei byla yra išsami ir įtariamasis sutinka su proceso užbaigimu teismo baudžiamuoju įsakymu, laikoma, kad byloje nėra ginčo. Ši aplinkybė lemia, kad įtariamasis neginčija nustatytų faktinių aplinkybių, dėl ko paprastai prisipažįsta.

Skirtinos bausmės rūšį, jos dydį aptaria du proceso subjektai – prokuroras ir įtariamasis; teismas šiame procese nedalyvauja, nes teismo pareiga – paskirti teisingą, padarytai nusikalstamai veikai proporcingą bausmę. Vis dėlto teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procese bausmės klausimas išsiskiria ne tik tuo, kad dėl jos pasitaria prokuroras ir įtariamasis (tai viena esminių įtariamojo sutikimo su šia procesine forma dalių). Mokslininkai išskiria mainus, kurie egzistuoja šiame procese. Jei įtariamasis atsisakys žodinio bylos nagrinėjimo teisme, prokuroras siūlys teismui skirti švelnesnę bausmę įtariamajam (kaltinamajam), tuo pačiu prokuroras sutaupys laiko tiriant bylą bei žmogiškuosius resursus³⁹.

Įvardinti mainai iš tiesų gali sukelti ir neigiamų padarinių. Neatmetama tai, kad tam tikrais atvejais byla gali būti neišsami, aiškumo sąlyga neegzistuos, tačiau įtariamasis to neginčys. Faktas, kad baudžiamasis procesas yra atliekamas tam tikro asmens atžvilgiu, nesuteikia pagrindo teigti, kad tas asmuo iš tikrųjų yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką. Teisės literatūroje nurodoma, kad švelnesnės bausmės siūlymas gali sukelti riziką, jog teismo baudžiamuoju įsakymu bus nubaustas nekaltas asmuo⁴⁰. Prieš asmenį nukreiptas visas baudžiamojo persekiojimo aparatas, be to, neturint gynėjo, toks asmuo gali būti dar labiau pažeidžiamas, jausti spaudimą; egzistuoja tikimybė, kad pareigūnai gali pabrėžti, jog bylos faktinės aplinkybės, su kuriomis įtariamasis, pasak pareigūnų, susijęs, yra aiškos, dėl kaltės nekyla klausimų. Tai gali lemti, kad asmuo sutiks su teismo baudžiamojo įsakymo surašymu – juk jis išvengs laisvės atėmimo bausmės, o ne tokia griežta bausmė prisipažinus bus dar švelnesnė. Mokslininkai tokią situaciją netgi įvardija „beviltiška kova“⁴¹. Tuo pačiu asmeniui sutelkus dėmesį tik į lengvatos gavimą, teismo baudžiamojo įsakymo institutas ne tik būtų priartintas prie anglosaksų teisės sistemoje vyraujančio susitarimo dėl kaltės (angl. *plea bargaining*) proceso, bet ir padidintų savęs apkaltinimo

³⁷ JACOBS, Pauline; KAMPEN, Petra (2014). Dutch 'ZSM Settlements' in the Face of Procedural Justice: The Sooner the Better? *Utrecht Law Review*, 10(4), 77.

³⁸ VEBERS, Dainis (2021). Application of Expedited Procedure in Context of Ensuring Principle of Inevitability of Punishment. *Socrates*, 2(20), 248.

³⁹ TAK, Peter J. P. (2008). Methods of Diversion Used by the Prosecution Services in the Netherlands and Other Western European Countries. In: Lord, G. (Ed.). *Resource Material Series No. 74*. Tokyo: UNAFEI, 60.

⁴⁰ ADELSTEIN, Richard; MICELI, Thomas J. (2001). Toward a Comparative Economics of Plea Bargaining. *European Journal of Law and Economics*, 11, 55.

⁴¹ ADELSTEIN, Richard; MICELI, Thomas J. (2001). Toward a Comparative Economics of Plea Bargaining. *European Journal of Law and Economics*, 11, 61–62.

riziką⁴². Žinoma, anglosaksų teisinės sistemos mokslininkai, lygindami susitarimo dėl kaltės procesą su kontinentinės teisės tradicijos supaprastintomis procesinėmis formomis, pabrėžia, kad Europoje nuolaidos dėl bausmės nėra tokios, kuriomis kaltininkas pradėtų naudotis⁴³. Tačiau manytina, kad galimybė gauti švelnesnę bausmę nei laisvės atėmimas, su galimybe ją sumažinti vienu trečdaliu, yra neginčytina lengvata kaltininkui.

Kai kurie autoriai nurodo, kad įtariamasis, duodamas sutikimą užbaigti procesą supaprastinta tvarka, arba kitaip – neginčydamas prokuroro sprendimo, prisiima visą atsakomybę, susijusią su jam pareikštu kaltinimu. Neigiama to pusė – nuo faktų iš karto pereinama prie išvadų, dėl ko teisingumo vykdymas yra iškreipiamas⁴⁴; nors taikant šią procesinę formą reikalavimas gauti įtariamojo sutikimą prisideda prie jo apsaugos, įtariamasis gali duoti sutikimą esant prievartai, ar, kaip minėta, sutikimas gali būti duodamas praktiniais sumetimais⁴⁵. Dėl to būtina turėti saugiklį, kuris užtikrintų, jog asmens teisės nėra pažeidžiamos.

Pirma, įtariamojo sutikimas turi būti duodamas laisva valia, todėl valstybės institucijos ir pareigūnai turi pareigą gerbti žmogaus orumą kaip ypatingą vertybę⁴⁶. Antra, būtent teismas patikrina prokuroro surinktus duomenis, juos analizuoja bei įvertina, ar nebuvo padaryta žmogaus teisių pažeidimų, nepagrįstas teisių suvaržymas. Nustatyta, kad būtent teisėjas reguliuoja išsamumo apimtį byloje, tuo pačiu užtikrindamas asmenų teises.

Teisingumas įvykdomas tada, kai ne tik paisoma kaltinamojo nuomonės (ir prisipažinimo), bet kai bylos faktinės aplinkybės įvertinamos ir subjektyviai, ir objektyviai, t. y. būtinas išorinis faktorius (objektyvumas), kuris gali padėti apsaugoti kaltinamąjį bei kitus proceso dalyvius. Objektyvumą garantuoja teismai, kurių išskirtinė prerogatyva – teisingumo vykdymas. Būtent teisėjai, vadovaudamiesi nustatytais taisyklėmis, procedūromis, vertina duomenis byloje, analizuoja, ar jie yra teisėti, leistini, ar proceso dalyvių argumentai yra pagrįsti⁴⁷; tik teismas užtikrina tinkamą išsamumo principo įgyvendinimą. Teisėjai turi tikslą apsaugoti proceso dalyvių teises, todėl net jei nuo faktų iš karto pereinama prie išvadų, prisipažįstama neturint laisvos valios, tokie procesiniai pažeidimai neliks nepastebėti. Svarbu, kad kai įtariamasis nustato, jog gauna naudą, proceso pabaigoje visada galutinį sprendimą priims teisėjas – vertybių, teisių garantas ir saugotojas⁴⁸.

Išvados

1. Greitumo principas yra teismo baudžiamojo įsakymo instituto pamatas – būtent supaprastintomis procesinėmis formomis siekiama paspartinti baudžiamąjį procesą. Tuo pačiu išsamumo principas susijęs su viena iš svarbiausių sąlygų teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procese – nusikaltamos veikos padarymo aplinkybių aiškumu. Nepaisant greitumo ir išsamumo principų ypatumų

⁴² RAUXLOH, Regina (2014). Plea Bargaining in Germany - Doctoring the Symptoms without Looking at the Root Causes. *The Journal of Criminal Law*, 78(5), 401–402.

⁴³ ADELSTEIN, Richard; MICELI, Thomas J. (2001). Toward a Comparative Economics of Plea Bargaining. *European Journal of Law and Economics*, 11, 49.

⁴⁴ THOMMEN, Marc (2024). Penal Orders and Abbreviated Proceedings. In: Caeiro, P. et al. (Eds.). *Elgar Encyclopedia of Crime and Criminal Justice*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 8.

⁴⁵ HELM, Rebecca K. (2019). Conviction by Consent? Vulnerability, Autonomy and Conviction by Guilty Plea. *The Journal of Criminal Law*, 83(2), 164–165.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. birželio 4 d. nutarimas. TAR, 10188.

⁴⁷ JOVAIŠAS, Karolis (2007). Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai. *Teisės problemos*, 56(2), 84.

⁴⁸ LATVELĖ, Rūta (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 144.

supaprastintame procese, jų santykis iki prokuroro pareiškimo išsiuntimo teismui yra analogiškas kaip bendrajame baudžiamajame procese.

2. Teisėjui gavus prokuroro pareiškimą ir nusprendus surašyti teismo baudžiamąjį įsakymą, greitumo principo reikšmė tampa išskirtinė – greitumas ima veikti ne tik kaip teisės principas, nubrėžiantis tam tikras gaires, bet ir kaip supaprastintos procesinės formos priemonė, kuria pasiekama pati optimalumo idėja. Atitinkamai išsamumo principas, turintis ypatingą ryšį su materialiosios tiesos nustatymu byloje, atsiskleidžia teisėjui nusprendus grįžti į bendrąjį baudžiamąjį procesą. Tuo nepa-neigiama teismo pareiga nustatyti materialiąją tiesą ir bylas nagrinėjant supaprastinta tvarka, tačiau teismui suteikiama galimybė reguliuoti išsamumą priimant sprendimus dėl prokuroro pareiškimo.
3. Teismo baudžiamojo įsakymo institutas suteikia galimybę kaltinamajam gauti švelnesnę bausmę, kuri gali būti sumažinta vienu trečdaliu. Kadangi esminė to sąlyga – prisipažinimas, kyla rizika, jog net bylai nesant išsamiai, kaltinamasis praktiniais sumetimais ar dėl patiriamos manipuliacijos, spaudimo – prisipažins. Tačiau galutinį sprendimą byloje prima teisėjas – žmogaus teisių garantas, dėl ko grėsmė nuteisti nekalną asmenį gerokai sumažėja.

Literatūra

Teisės aktai

Europos Sąjungos teisės aktai

Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1987 m. rekomendacija nr. R (87) 18 dėl baudžiamojo proceso supaprastinimo.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.

Generalinio prokuroro rekomendacijos dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2023 m. lapkričio 20 d. įsakymu Nr. I-230 (2023). TAR, Nr. 22260.

Specialioji literatūra

ADELSTEIN, Richard; MICELI, Thomas J. (2001). Toward a Comparative Economics of Plea Bargaining. *European Journal of Law and Economics*, 11, 47–67. <https://doi.org/10.1023/A:1008713729015>

AŽUBALYTĖ, Rima (2001). Legalumo ir tikslingumo principai vykdant baudžiamąjį persekiojimą: ištakos, raida, tendencijos. *Jurisprudencija*, 21(13), 88–100.

AŽUBALYTĖ, Rima (2002). *Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos Lietuvoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.

AŽUBALYTĖ, Rima (2003). Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo realizavimo kriterijai: reali nuteisimo galimybė ir viešasis interesas (1). *Jurisprudencija*, 38(30), 20–29.

BELEVIČIUS, Linas (2005). *Techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese teoriniai pagrindai ir rekomendavimas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

BRKIC, Snezana (2006). Rationalization of Criminal Procedure and Differentiation of Procedural Forms. *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pecs Publicata*, 139, 97–107.

CARIC, Marina (2020). Penal Order in the Light of Limitations and Excluding the Application of Certain Fundamental Principles of Criminal Procedure. *Iustinianus Primus Law Review*, 11(2), 1–19.

COSCAS-WILLIAMS, Beatrice; ALBERSTEIN, Michal (2019). A Patchwork of Doors: Accelerated Proceedings in Continental Criminal Justice systems. *New Criminal Law Review*, 22(4), 1–36.

DUSEK, Libor; MONTAG, Josef (2017). The Trade-offs of Justice: A Theory of the Optimal Use of Alternative Criminal Procedures. *SSRN Electronic Journal*, 1–48.

GARBATAVIČIŪTĖ, Simona (2018). Susitarimo dėl kaltės instituto užuominų paieška Lietuvos baudžiamojoje justicijoje. *Teisė*, 106, 130–143. <https://doi.org/10.15388/Teise.2018.106.11657>

- HELM, Rebecca K. (2019). Conviction by Consent? Vulnerability, Autonomy and Conviction by Guilty Plea. *The Journal of Criminal Law*, 83(2), 161–172. <https://doi.org/10.1177/0022018318822223>
- JACOBS, Pauline; KAMPEN, Petra (2014). Dutch ‘ZSM Settlements’ in the Face of Procedural Justice: The Sooner the Better? *Utrecht Law Review*, 10(4), 73–85.
- JANKAUSKAS, Kęstutis (2005). *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
- JANUŠAITYTĖ, Gintarė (2016). Derybų dėl kaltės instituto egzistavimo prielaidos Lietuvos Respublikos baudžiamajame procese. *Teisės apžvalga*, 1(13), 86–123.
- JOVAIŠAS, Karolis (2007). Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai. *Teisės problemos*, 56(2), 55–102.
- JURKA, Raimundas (2009). Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas: samprata ir realizavimo problemos. *Teisės problemos*, 1(63), 54–74.
- JURKA, Raimundas ir kt. (2009). *Baudžiamojo proceso principai: metodinė mokomoji priemonė*. Vilnius: Eugrimas.
- JURKA, Raimundas; ZAJANČKAUSKIENĖ, Jolanta (2022). Ekspertinių tyrimų įtaka baudžiamojo proceso spartai: problemos ir galimi jų sprendimai. Iš: *Kriminalistikos teorijos plėtra ir teismo ekspertologijos ateitis: kolektyvinė monografija. Liber Amicorum Profesorui Vidmantui Egidijui Kurapkai*. Vilnius: Lietuvos kriminalistų draugija, Mykolo Romerio universitetas.
- KRUK, Ewa (2018). Penal Order Proceedings as a Manifestation of Permissible Simplification of Certain Procedural Institutions. *Roczniki Nauk Prawnych*, 28(3), 71–88.
- LASTAUSKIENĖ, Giedrė (2023). Tiesos sąvoka teisėje. *Teisė*, 128, 8–20. <https://doi.org/10.15388/Teise.2023.128.1>
- LATVELĖ, Rūta (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- MAGHERESCU, Delia (2023). *Simplifying Criminal Proceedings: a Local Interest or a European Imperative? The international conference „European Union’s history, culture and citizenship“*. Romania: C. H. Beck Publishing House.
- MERKEVIČIUS, Remigijus (2011). Įtariamo (kaltinamo) asmens teisės į procesą per kuo trumpiausią laiką užtikrinimas. *Teisė*, 80, 34–52.
- MULAK, Jiri (2021). Principle of the Speed of Proceedings and Right to an Adequate Length of the Criminal Proceedings: European Context and Czech Reflection. *Charles University in Prague Faculty of Law Research*, 11(4), 1–16.
- NESTEROVA, Irena (2013). The Right not to Incriminate Oneself as an Essential Aspect of the Right to a Fair Trial in the Application of Simplified Forms of Criminal Procedure. *Journal of the University of Latvia. Law*, 5, 205–216.
- PANOMARIOVAS, Artūras; RAMANAUSKAS, Ramūnas (2005). Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė. *Jurisprudencija*, 75(67), 50–57.
- PRAPIESTIS, Jonas et al. (2000). *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. I dalis*. Vilnius: Teisės institutas.
- RAUXLOH, Regina (2014). Plea Bargaining in Germany – Doctoring the Symptoms without Looking at the Root Causes. *The Journal of Criminal Law*, 78(5), 392–406. <https://doi.org/10.1350/jcla.2014.78.5.941>
- SEDZINSKI, Michal (2022). Legal Nature of the Time Limit in the Verification Proceedings of Article 307 of the Act of June 6, 1997 – Code of Criminal Procedure. Legal Analysis. *The Police Review*, 148(4), 200–216.
- TAK, Peter J. P. (2008). Methods of Diversion Used by the Prosecution Services in the Netherlands and Other Western European Countries. In: LORD, G. (Ed.). *Resource Material Series No. 74*. Tokyo: UNAFEI, 53–64.
- THOMMEN, Marc (2024). Penal Orders and Abbreviated Proceedings. In: CAEIRO, P. et al. (Eds.). *Elgar Encyclopedia of Crime and Criminal Justice*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- TURNER, Jenia Iontcheva (2016). Plea Bargaining and Disclosure in Germany and the United States: Comparative Lessons. *William & Mary Law Review*, 57(4), 1549–1596.
- VEBERS, Dainis (2021). Application of Expedited Procedure in Context of Ensuring Principle of Inevitability of Punishment. *Socrates*, 2(20), 245–254. <https://doi.org/10.25143/socr.20.2021.2.245-254>
- ŽIBAITĖ-NELIUBŠIENĖ, Rasa (2024). *Laisvas įrodymų vertinimas baudžiamajame procese: diskrecija apibrėžtose ribose*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Teismų praktika

- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1-7.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 102-3957.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 111-4549.
Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 11-388.
Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005.
Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas. TAR, 10749.
Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas. TAR, 5659.
Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2023 m. spalio 12 d. nutarimas. TAR, 20188.
Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. birželio 4 d. nutarimas. TAR, 10188.
LAT 2011 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-476/2011.
LAT 2020 m. liepos 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-164-458/2020.

Travaux préparatoires

Baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo įstatymo projekto Nr. IXP-959 aiškinamasis raštas [interaktyvus].
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.148675?jfwid=-ppcgx87ob>.

Greta Skripkutė yra Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedros doktorantė. Jos pagrindinės mokslinių interesų ir tyrimų sritys: supaprastintas baudžiamasis procesas, teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas, žmogaus teisių apsauga, taip pat bendrininkavimo institutas. Rengiamos disertacijos pavadinimas: „Teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas“.

Greta Skripkute is a PhD student at the Department of Criminal Justice of the Faculty of Law of Vilnius University. Her main areas of scientific interest and research include simplified criminal procedure, penal order procedure, safeguarding of human rights, as well as the institute of complicity. The title of her dissertation in progress is „Penalty Order“.